

4. Фоміна Т. Рогальська В. Особливий режим слідства. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось. URL: <https://zib.com.ua/ua/151472.html>.

5. Проект Закону України про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану (№ 7370 від 11.05.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billI№fo/Bills/Card/39586>.

6. Зауваження та пропозиції Національної асоціації адвокатів України до проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану» (реєстр. №7183 від 20.03.2022 р.). URL: https://u№ba.org.ua/assets/uploads/c218731fb1cdbcc6ba9c_file.pdf.

Грига Марія Андріївна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЕКСПЕРТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ, АКТУАЛЬНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія РФ та запровадження воєнного стану на території нашої держави, на жаль, стали ключовими чинниками, які прямо чи опосередковано впливають на всі процеси та відносини як в Україні, так і за її межами. Кількість облікованих за даний період правопорушень невинно зростає, адже ворог щодня вчиняє все нові й нові злочинні діяння. Але навіть за таких вкрай складних умов правоохоронні органи продовжують діяльність з документування та розслідування кримінальних правопорушень.

Судова експертиза, як одна з форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, є вагомим засобом для підвищення ефективності розслідування та формування якісної доказової бази. Умови воєнного часу зумовили зміну потреб у проведенні експертних досліджень певних видів. Так, в результаті ведення бойових дій на території України було пошкоджено та знищено велику кількість майна фізичних осіб, підприємств, установ, організацій, а також техніки військового призначення ЗСУ, що передбачає необхідність визначення розмірів матеріальних збитків. За таких умов зросла потреба у проведенні, судово-економічних експертиз, що включають експертизи бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій. Варто акцентувати, що

вирішуючи питання щодо визначення матеріальної шкоди (збитків), експерт визначає лише економічну сторону шкоди, тобто розмір втрат, нанесених потерпілій особі, незалежно від підстав їх виникнення [1].

Необхідно додати, що згадані види експертних досліджень можуть також призначатися під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з розкраданням гуманітарної допомоги (включаючи грошові кошти). Зокрема, під час такої експертизи може бути вирішене завдання щодо документальної обґрунтованості: розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів на підприємствах, в установах, організаціях і їх структурних підрозділах; оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, основних засобів, надання послуг; відображення в обліку операцій з основними засобами, товарно-матеріальними цінностями, грошовими коштами, цінними паперами та іншими активами тощо [2].

Затребуваним наразі є також проведення будівельно-технічної та оціночно-будівельної експертиз. У період масштабних відновлювальних будівельних робіт у нашій державі, можливості будівельно-технічної експертизи є незамінними для визначення вартості будівництва (ремонтних робіт), оцінки ступеню пошкодження будівельних об'єктів, визначення розміру завданої об'єкту матеріальної шкоди тощо. Так, в межах даної експертизи можуть вирішуватись наступні питання: Який технічний стан об'єкта нерухомого майна (будівлі, споруди тощо)?; Чи є об'єкт нерухомого майна (будівля, споруда) аварійним?; Які саме пошкодження та руйнування об'єкта (будівлі, квартири, приміщення, оздоблення тощо) виникли та яка їхня технічна причина?; Яка вартість ремонтно-будівельних робіт, проведення яких необхідне для усунення пошкоджень?; Який розмір завданої матеріальної шкоди об'єкту (будівлі, квартирі, приміщенню, оздобленню тощо)? та ін. [2].

Варто додати, що будівельно-технічні експертні дослідження можуть також призначатися і під час розслідування в подальшому можливих розкрадань під час проведення відновлювальних будівельних робіт, зокрема, надаючи відповіді на питання щодо вартості фактично виконаних робіт з будівництва (ремонту, реконструкції) об'єктів, а також відповідності обсягів та вартості фактично виконаних робіт обсягам та вартості, визначеним проектно-кошторисною або первинною звітною документацією з будівництва.

Оціночно-будівельна експертиза вирішує питання, важливі для визначення розмірів компенсації за втрачене житло, визначаючи вартість (ринкову, залишкову, ліквідаційну, вартість ліквідації,

спеціальну, інвестиційну тощо) об'єктів нерухомого майна (будівлі, приміщення, квартири, споруди тощо), а також установлюючи відповідність виконаної оцінки нерухомого майна вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам.

Не можна оминати увагою також і товарознавчу експертизу військового майна, техніки та озброєння, завданнями якої є визначення вартості, типу, характеристик та властивостей наданих на дослідження об'єктів, які використовуються як військове майно; визначення виробника, країни походження, року виготовлення (комплексно з трасологічним дослідженням) наданих на дослідження об'єктів; визначення змін показників якості наданих на дослідження об'єктів та інші [2].

Затребуваним в умовах війни виявився такий вид експертних досліджень, як експертиза відео-, звукозапису. Зважаючи на те, що камери відеоспостереження стали невід'ємною частиною сучасного життя і встановлюються на значній кількості об'єктів, включаючи, крім камер на будівлях і спорудах, автомобільні відеореєстратори та боді-камери поліцейських, згаданий вид досліджень є наразі вкрай актуальним. Значне поширення різноманітних засобів відеофіксації зумовило виникнення великої кількості матеріалів, що містять значущі дані про предмет судового розгляду та можуть виступати доказами у провадженнях.

Нагадаємо, що експертиза відео-, звукозапису є криміналістичною експертизою, що охоплює три напрямки: технічне дослідження матеріалів та засобів відео-, звукозапису; дослідження диктора за фізичними параметрами усного мовлення; акустичних сигналів та середовищ та лінгвістичне дослідження усного мовлення. Втім, відеозапис може також виступати об'єктом й інших видів експертизи, зокрема фототехнічної, в межах якої вирішуються у тому числі завдання ідентифікації предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на знімках та відеозаписах; визначення розмірних характеристик зображень на фотознімках (відеокадрах); визначення технологічних і технічних характеристик відеозаписів тощо. Крім того, відеозапис може містити також важливі дані для встановлення механізму заподіяння тілесних ушкоджень, визначення ступеня їх тяжкості і характеру під час проведення судово-медичних досліджень.

Особливої ваги для формування доказового підґрунтя та притягнення до відповідальності винних осіб набуває ідентифікація особи у відеозаписі. Як зазначає О. П. Вашук, законодавство України не забороняє дослідження особи за особливостями невербальної

інформації, що отримується з її зовнішності у відеозаписі та дозволяє розробку нової методики комплексного експертного дослідження особи за матеріалами відеозапису.

Вчена зауважує, що предмет дослідження кореляційно залежить від об'єкту дослідження та обумовлений самими джерелами невербальної інформації у відеозаписі. Так, предметом дослідження у справах/провадженнях є невербальна інформація у відеозаписі, що свідчить про індивідуальні ознаки та властивості особи і особливості, за якими її можна ідентифікувати та охарактеризувати. Основними джерелами такої невербальної інформації є зовнішній вигляд особи, її емоційний стан та супутні ознаки (оформлення зовнішності, одягу) [3, с. 508].

У контексті досліджуваного питання варто також нагадати про те, що, зважаючи на заборону використання автомобільних відеореєстраторів на період дії воєнного часу, може виникати необхідність в експертному дослідженні відеозаписів з таких реєстраторів під час розслідування правопорушень, пов'язаних з диверсійною діяльністю.

У межах протидії діяльності диверсійних груп, а також поширенню ворожої пропаганди, вкрай затребуваною наразі є також експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів. Результати даних експертних досліджень можуть відіграти суттєву роль для формування доказової бази у згаданих провадженнях, надаючи відповіді на такі запитання: Чи міститься на даному носії інформація стосовно (зазначити, яка інформація цікавить) і в якому вигляді?; Чи містить носій досліджуваного комп'ютера інформацію про певні (зазначити, які саме) дії користувача?; Чи піддавався досліджуваний накопичувач певним процедурам з метою знищення інформації?; Чи могла бути створена зазначена інформація на цьому комп'ютері чи вона перенесена з іншого носія (якщо так, то в який спосіб)?; Яка технологія та хронологія створення електронного документа?; Чи можливо виконання певних дій (вирішення певного завдання) за допомогою даного програмного продукту? тощо [2].

Очевидно, що в умовах активної фази війни та наявності великої кількості постраждалих та загиблих осіб, виникає необхідність у проведенні численних судово-медичних досліджень, які охоплюють три основні види: судово-медична експертиза живих осіб для визначення характеру і тяжкості тілесних ушкоджень, здоров'я, віку, статевих станів та ін.; судово-медична експертиза трупа для встановлення причин та обставин смерті; судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження.

Цілком логічним на сьогодні виглядає потреба у проведенні великої кількості експертизи зброї, зокрема таких її видів, як балістичне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї, балістичне дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу, дослідження холодної зброї, а також зброї з некінетичним принципом ураження, дослідження вибухових пристроїв та речовин, слідів та обставини вибуху, гранатометів, артилерійської та ракетної зброї та інших.

Незамінною в умовах сьогодення є військова експертиза, завданнями якої є встановлення обставин застосування та дій військових формувань, а також обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників СБУ, ЗСУ, МВС, Нацгвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків) [2].

Варто констатувати, що наразі експертні служби зіткнулися з нестачею відповідних фахівців для проведення окремих видів затребуваних на сьогодні експертиз. Саме тому, враховуючи нагальну потребу, фахівцями ДНДЕКЦ МВС України був підготовлений проект наказу про внесення змін до Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС з метою негайного впровадження нових видів судової експертизи та експертних спеціальностей для ефективного експертного забезпечення досудового розслідування під час війни.

Список використаних джерел

1. Економічна експертиза. *Науково-дослідна лабораторія судових експертиз*. URL: <https://Nedlse.com.ua/ekoNecomichNeadspertyza.html>.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5 (зі змінами та допов.). URL: <http://zako№2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
3. Ващук О. П. Процес ідентифікації особи у відеозаписі. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 66. С. 507–515. doi: <https://doi.org/10.33994/kNedise.2021.66.48>.